

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

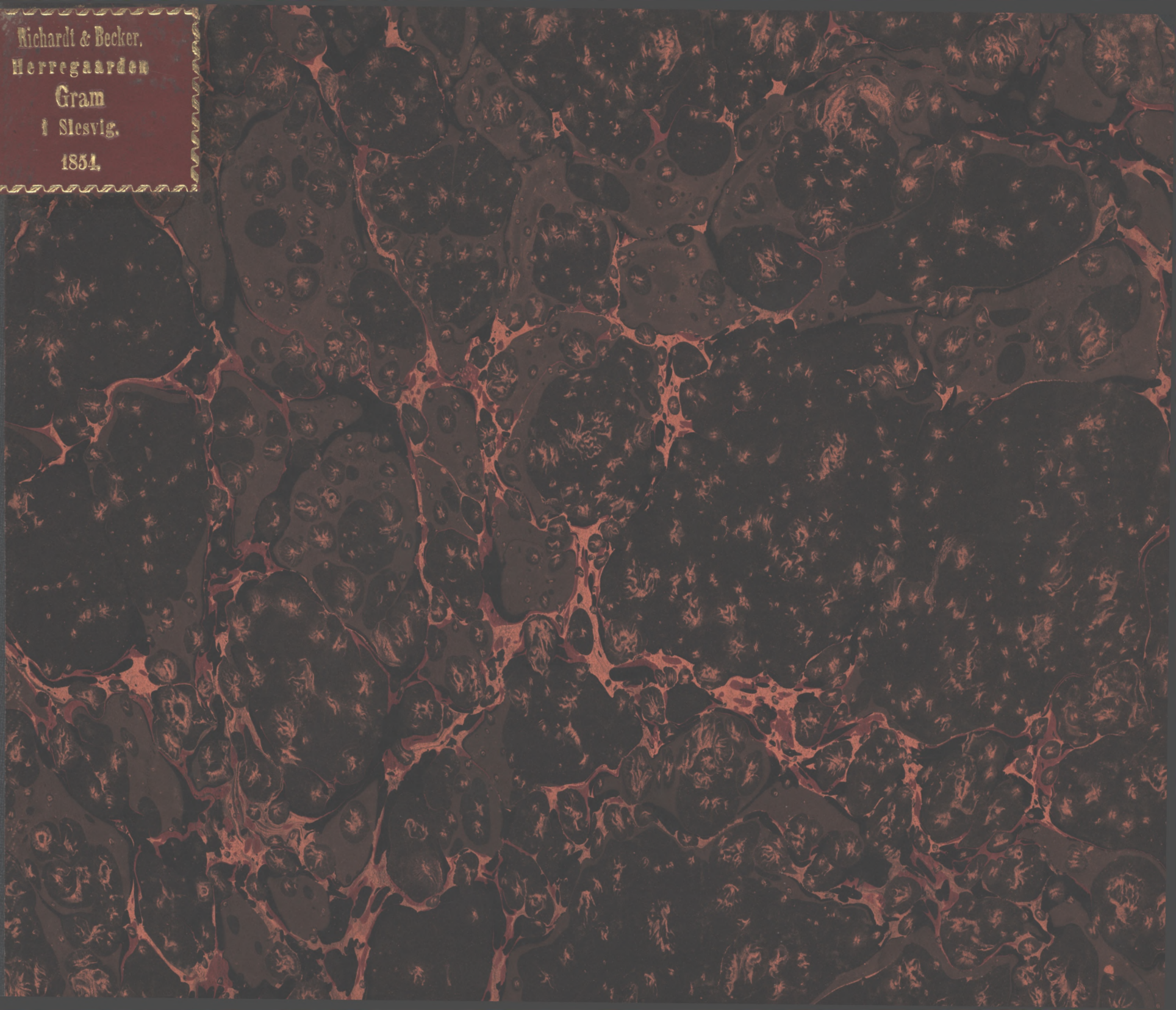
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Richardt & Becker,
Herregaarden
Gram
i Slesvig,
1854.

F. Richardt del.

C.A. Pentzels Forlag.

Fm. Bøerentzen & Co lith. inst.

GRAM
i Hertugdømmet Slesvig.

GRAM

i Hertugdømmet Slesvig.

Det saakaldte Lønning Lehn eller den vestlige Deel af Haderslev Amt ligger Hovedgaarden Gram i Sognet og Herredet af samme Navn, og udgjør med det underliggende Gods Rybøl eller Rybel samt begge Gaardes Bøndergods et særskilt Distrikt, som paa alle Sider er begrændset af Haderslev Amt og danner en egen Jurisdiction, der hører under andet Angler adeltige Godsdistrict. Disse tvende Godser ere de nordligste i Hertugdømmet Slesvig, under hvilket de ligge i alle verdslige Anliggender, men i de kirkelige under Ribe Bispestol, som henhørende til Lønning Lehn. Til Godserne høre Gram og Foel Sogne, samt Strøgods i de omliggende Hygom, Rødding, Østerlinnet og Rustrup Sogne, ialt 55 Plove, hvoraf det oprindelige Gods, de saakaldte Gammelgrammer, udgjøre 30 Plove, Ry-Grammerne, som ere tilkjøbte 1664 fra Kronen, 16 Plove, Rybøl Gods 9 Plove; Hovedgaardene ere naturligviis undtagne herfra, ligesom Skovene; Godsernes hele Areal er omtrent 20,550 Td. Land eller 2 Qvadratmile.

Slottet Gram, som Gaarden benævnes i daglig Tale alt i Aarhundreder, ligger ved Landeveien mellem Haderslev og Ribe, $2\frac{1}{2}$ Mile fra den sidste og 4 Mile fra den første By. Det bestaaer af en toetages grundmuret Hovedbygning, med to Sidefløie, som hestaaende Prospekt viser, og er uden Tvivl opført mellem 1664—76. Slottet ligger smukt paa en D i Grams Aa, noget fjernet fra Ladebygningerne, med en viid Udsigt imod Vest over en stor Engslette, gjennemskåret af den anselige Aa, medens Nord- og Østsiden indtages af store Skove.

Det gamle Slot laae en halv Mil nordligere, midt i den store Skov, og skal være opført i Aaret 1314; det tilhørte dengang uden Tvivl de slesvigiske Hertuger, hvis Lehnsmænd formodentlig den Jona s Iversen til Gram var, som

nævnes 1347; han hørte rimeligviis til den Familie med 3 Roser i Waabenet, af hvilken siden to Arier optog Navnene Munk og Lange. I den Krig, som de holsteenske Grever med saa Afbrydelser i Aarene 1351—63 førte med Valdemar Atterdag, i hvilken de fuldkomment spillede Herrer i Slesvig, gif den jydskke Ridder Erland Kalf, der holdt med Oprørerne i Jylland, 1359 over til Greverne med det ham betroede Slot Riberhuus og fik til Belønning af disse tillige Gram og Møgeltonder Slotte, men sluttede Aaret efter Fred med Kongen, hvem han overgav alle tre Slotte; Kongen, der som bekjendt var meget spøgfuld, sagde da: „Kalf er en god Ko, issor gif han bort som Kalv, og nu kommer han tilbage som Ko med to Kalve!“ Imidlertid stolede han dog ikke meget paa hans Troskab, hvortil da ogsaa hverken han eller nogen Anden havde videre Grund, og synes derfor strax efter under eet at have pantsat alle tre Slotte med tilliggende Gods til sin Drost, Hr. Nicolaus Limbek til Lønning, i hvis Slægt Gram nu forblev i en lang Arrække og fra Pantelehn efterhaanden gif over til Eiendom, hvilket var meget almindeligt i denne Periode i Slesvig, med hvis svage Hertuger Familien maa have affundet sig. I den store Krig, som Nordtyskland og Sverrig i Forening med de oprørskke Jyder begyndte mod Valdemar Atterdag i Aaret 1367, var Hr. Nicolaus Limbek een af Oprørets Hovedmænd, men sluttede allerede et Par Aar efter Fred med Kongen, hvorover Holstenerne formodentlig stormede Riberhuus Slot, hvilket de overgave til Hr. Erland Kalf, som leed megen Skade af Limbekernes Besætning paa Gram, der tilligemed Møgeltonder forsvarede sig tappert. I Aaret 1372 klager Hr. Erland Kalf meget over Fjenderne paa Gram, som havde mange Tilhængere i Ribe, og forbød under Livsstraf at føre Penge eller andre Fornødenheder til Gram, men dette skete alligevel, ved hvilken Leilighed det lyffedes

GRAM

i Hertugdømmet Slesvig.

Hr. Erland Kalf at fange en vis Nicolaus van Kline, der synes at have været en jydsk Adelsmand, i det han paa sin egen Kærre førte to Fjerdinge med Svovl og Salpeter, „som kaldes Bøsefrugt“, fra Ribe til Gram; han tilstod strax sin Brøde, for hvilken han maatte bøde med Livet. Denne Sag er især mærkelig fordi den indeholder det første fuldstændige Beviis for Anvendelse af Krudt her i Landet, og det maa allerede have været tilstede i betydelig Mængde, siden man fra Ribe kunde føre to Fjerdinge til Gram.

Omtrent paa samme Tid døde Hr. Nicolaus Limbek, hvorefter hans ældste Søn, Henneke Limbek, overtog Tørring, Gram, Møgeltonder med meget mere Gods, samt efter Freden fik Riberhuus tilbage tilligemed Ribe og Varde Byer samt hele Varde Sysel. Da den slesvigiske Hertug Henrik døde uden Sønner i Aaret 1375, hylbede Henneke Limbek de højstænneste Grever, som gjorde Fordringer paa Hertugdømmet, hvilke det, ved Kong Baldemars Kort efter paafulgte Død, lykkedes dem at sætte igjennem. Ligesom hans Lehnsherrer forbandt han sig med den meklenborgske Hertug Albrecht, hvem han i Aaret 1376 lovede at staae bi med 50 Mand i hans Forsøg paa at erhverve den danske Krone. I den urolige Tid, som nu fulgte, greb Henneke Limbek ifølge sin af Naturen voldsomme Character om sig til alle Sider, ubekymret om han havde Ret eller Uret, forsøgede saaledes sine alt iforveien store Besiddelser i det nordlige Slesvig og det sydlige Jylland og sad der som en lille Fyrste i Hjertet af Landet, frygtet af Alle og neppe elsket af Noget. Saa stort var hans Overmod, at han ikke tog i Betænkning fra Ribe af at plyndre de mægtige Hanseskæders Skibe, disse dristige og kraftfulde Stæders, som vare hele Nord-europas Stræk og nyligen havde bragt Danmark til Afgrundens Rand, saa at det kun blev skaanet, fordi det saaledes passede bedst til deres Handelsplaner, men de forbeholdt sig udtrykkeligt, at der ikke maatte vælges nogen Konge i Danmark uden deres Samtykke: endnu henved 100 Aar senere førte de en feierlig Krig med det nu saa mægtige England, som de tvang til at bøie sig, ligesom tidligere Danmark. Fra sit Forsøg paa at angribe disse Havets mægtige Herrer, som ellers aldrig taalte nogen Fornærmelse, slap Henneke Limbek ved tilfældende gunstige Omstændigheder meget godt, sluttede Forlig med dem, som om han kunde have været en Fyrste, og lovede dem efter flere Aars Forløb Fred og uhindret Seilads.

Imidlertid blev der med Dronning Margrethe en anden Tid i Danmark, og Henneke Limbek fik ligesaa vel hendes Magt at føle som den øvrige trodsige Adel i Jylland, der aldrig havde bøiet sig for hendes krigeriske Fader: hun

holdt fuldkommen sit Løfte, at stubbe (rykke) Abilden, bryde Bøgeret og stemme (dæmme for) Bækken, hvorved hun stegede til de tre mægtige Familier Abildgaard, Bøger og Limbek, hvis Binger hun vilde stække. Rydløst, uden Støt og Skrid, uden Kamp og Baabenklang trængte hun Henneke Limbek ud af Jylland — paa den allerhybligste Deel nær — og de Andre tilbage iblandt de simple Godsseiere, udaf hvis Midte de i urolige Tider havde høvet sig til en anselig Magt. I Aaret 1400 havde Henneke Limbek faaet alle sine til Kronen udslaante Penge tilbage, hvilke udgjorde ikke mindre end 5555½ Lød. Mark, til en Værdi af omtrent 100,000 Ld. Byg, saa at Summen altsaa nu vilde udgjøre 450,000 Rbd. *): at der for samme efter hiin Tids Skik var pantsat betydeligt Jordegods og anselige Slotte vil Enhver let indsee. Af den slesvigiske Hertug fik Henneke Limbek i Aaret 1394 Gram Herred i Pant. I Ditmarskerkrigen i Aaret 1404, hvor den slesvigiske Hertug Geert faldt med næsten hele Ridder-skabet af Slesvig og Holsteen, utallige Borgere, Bønder, Knægte og Soldater, fandt ogsaa Henneke Limbek sin Død og var een af de Faa, som det ved store Pengesummer lykkedes at skaffe en anstændig Begravelse, medens alle Andre raadnede paa Marken: han blev med stort Følge og en Pragt, som svarede til hans Rigdom, stædet til Hvile i Prædikebrødrenes Kloster i Meldorp.

Henneke Limbek efterlod kun een Søn, Claus, der som Arving til hans usædvanlig store Rigdom i en urolig og bevæget Tid maatte komme til at spille en vigtig Rolle. Efter Hertug Geerts Død udbrød der i Slesvig en heftig Borgerkrig mellem de Danske og Tydske; de første lededes og anførtes af Claus Limbek, som havde saa store Besiddelser i Nord-slesvig, de sidste af de fire For-myndere, som den dræbte Hertug havde indsat til at bestyre Slesvig og Holsteen: de vare alle Holstenere, skjøndt nu bosatte i Slesvig, som de og deres Frænder, det højstænneste Ridderkab, vare isærd med at erobre: deres Formand var Drosten Hr. Erik Krummedige; med Claus Limbek holdt Flensborg By, hvis Trofskab imod Moderlandet Danmark er ligesaa gammel som dens Navn.

Claus Limbek var imidlertid ikke sin vigtige Stilling voksen. Han befad hverken Farsaderens store Forstand, som sikrede ham imod at tage feil under bevægede Forhold og viste ham, naar det var den rette Tid til at trække sig tilbage fra et Foretagende, eller Faderens haardnakkede og energiske Udholdenhed, som tvang den lunefulde Lykke til Trofskab; med deres krigeriske og urolige

*) 1 Ld. Byg nu regnet for 4 Rbd. 3 Ml.; 1373 kostede 1 Lød Korn 2 Mark Lød. Sølv, hvilken Pris vi have lagt til Grund, da vi ingen Kunde fra noget senere Aar for 1400.

GRAM

i Hertugdømmet Slesvig.

Sind forbandt han derimod en letfærdig Hensynsløshed imod Faren, hvorved han satte Alt paa Spil under Omstændigheder, hvor kunns Farsfaderens snilde Kløgt kunde have forudsæet Udfaldet: lidenskabeligt Gad til sine Fjender forhindre ham uden al Tvivl ogsaa i at betragte Stillingen med roligt Overlæg, og Lykken var ham aldrig ret gunstig. I Forening med sin Fætter Lyder Limbek, med Peder Uæen, Hr. Borne og flere Dansktvædere, samt understøttet af Flensborgerne førte han en ødelæggende Fejde imod de Tydsktvædere, især imod Hr. Erik Krummedige, plyndrede hans Bønder og brændte deres Gaarde, saa at Drosken anflog den ham af Claus Limbek tilføiede Skade til 1000 lød. Mark, og den af Lyder Limbek anrettede til 400 lød. Mark: desuden plyndrede Claus Lygom Klosters Bønder og endeel Danske, der dog skulde være hans Benner, hvorfor han 1410 maatte betale Dronning Margretha 1000 Mark løbft i Skadeserstatning. Hr. Erik Krummedige var imidlertid saa heldig 1406 eller 1407 at tage sin hidfige Modstander til Fange, og denne maatte sælge Trøiborg, Møgeltønder og Hundsbek faste Slotte tilligemed hele Lo Herred, Besterland Jødr, Amrou, Mans, Sønder Romø og List paa Syll til Dronningen for at skaffe de fornødne Løsepenge. Formynderne havde naturligviis anrettet endnu større Skade paa danske Undersaatter i denne Krig, hvorfor Enkehertuginde maatte forpligte sig til at betale 10,000 Mark løbft i Skadeserstatning. Kong Erik blandede sig nu med en Armee i Striden og fordærvede derved alt, hvad hans Moder sine kloge Underhandlinger havde opnaaet, thi hans Tropper bleve slagte og dette unyttige Tog skal have kostet Danmark 200,000 lød. Mark. I den paafølgende Stillstand 1411 fremtræder Claus Limbek som Hovedet for det danske Parti og nævnes som Opmand fra dansk Side, Hr. Erik Krummedige fra hollsteensk. Krigen mellem Kongen og Hollsterne fortsættes imidlertid med enkelte Afbrydelser og Kongen fik 1413 i den bekjendte Lehnproces i Nyborg Dom for at Hertugdømmet Slesvig burde være hjemfaldet til Kronen, hvorefter det ogsaa 1415 lykkedes ham at bemægtige sig hele Landet paa Gottorp Slot og Slesvig By nær, som den unge Hertug tappert forsvarede indtil der kom Hjælp fra Tydskland og Beleiringen maatte ophæves. Kongen var imidlertid under sin første raste Fremgang bleven hylbet overalt, endogsaa af Formynderne, og havde nu, efter en i Danmark i Aarhundreder temmelig almindelig Politif, for at vinde disse sine Modstandere overest dem med Lehn og Raadesbeviisninger, medens derimod det danske Parti, som i saa mange Aar havde kæmpet og lidt for hans Skyld, blev aldeles forbigaaet: disse vare sikkre nok, meente man. Claus Limbek, der havde stridt saa

længe og offtret saa meget for den danske Sag, blev ikke blot yderst forbittret ved denne Tilfædsættelse, men maatte tillige nære Frygt for sit Liv, da hans Dødsfjender, Hr. Erik Krummedige og Hr. Lønne Rønnoy, vare blevene Kongens Raadgivere og bedste Benner, og han meget vel kjendte deres Sindeslag imod ham og de andre danske Slesvigere. For altsaa at faae Hjælp imod sine Fjender, der nu sad ved Danskongens Side, gif han over til den unge Hertug, blandt hvis Benner han allerede nævnes 1418. 1420 lod Kongen atter en Hær rykke ind i Landet, som blev slaet, og Aaret efter indstævnedes han Claus Limbek for at svare paa Beskyldningen om at have forladt Kongen; Claus Limbek mødte ikke, men fik samme Aar af sin nye Herre de fire Herreder Gram, Hvidding, Frøs og Kalsund i Pant, hvilket var hele Landet mellem Haderslev og Ribe. En ny dansk Hær rykkede nu ind, anført af Hr. Lønne Rønnoy, og beleirede Claus Limbeks Hovedsæstning Lørning i Aaret 1422; Slottet blev rigtignok undsat af Hollsterne, men synes dog at være bleven indtaget ved denne Leilighed, og Claus Limbek, som hermed forsvinder af Historien, er rimeligviis faldet ved Forsvaret: han var den sidste slesvigiske Adelsmand, som med Vaabenmagt modsatte sig de indtrængende Hollstenerne, men en uhykkelig Stjerne og hans egen Mangel paa faste Grund sætninger bragte det til at han faldt i Kampen mod en dansk Armee og efterat være undsat af Hollstenerne.

Da Claus Limbek aldrig var gift, kom Familjens slesvigiske Godser til hans Søster Catharina Limbek, der var gift med Hr. Henrik von Ahlesfeld, som 1428 af Hertugen blev forlehnet med de fire Herreder, hans Svoger havde havt; han arvede efter denne Lørning og meget mere Gods, hvoriblandt Gram dog ikke var, da denne Gaard i Aaret 1432 tilhørte Joachim Bjørnsen af den mægtige danske Familie Bjørn, som hørte til Kong Eriks Tilhængere. Efter ham kom Gaarden, rimeligviis med hans Datter Sophie Bjørn, til Detlev eller Tielof Reventlov, der 1464 eiede Gods i Gram Sogn, 1470 udtrykkellgen benævnes til Gram og 1472 var Ridder, samt tillige var Medeier i Steensgaard i Fyn. Han døde 1480 eller kort før, hvorefter hans tvende Godser Gram og Lovestov tilfaldt hans tre Børn Hartvig, Joachim og Geese Reventlov; af dem faldt Hartvig Reventlov i det store Slag i Dithmarsken i Aaret 1500, Geese Reventlov blev gift med Peter von Ahlesfeld, Amtmand paa Gottorp, og efter hans Død med Claus Råhø, Joachim Reventlov nævnes til Gram og Lovestov og blev gift med Abel Buchwald, hvorefter han i Aaret

GRAM

i Hertugdømmet Slesvig.

1511 fik Lehnsbrev af Hertug Frederik paa Rirdorf og Sabellin. Joachim Reventlov førte i Arrækken 1496—1519 Proces med sin Søstersøn Detlev von Ahlefeld om dennes Mødrene arv i Gram og Lovestov, hvilke Godser Joachim Reventlov beholdt; under Gram laae dengang Nybel, der neppe var andet end en Bondegaard, eller i alt Fald en lille Avlsgaard. Efter hans og Frues Død opstod der atter en Proces mellem hans ældste Søn, Johan Reventlov til Gram og Lovestov, samt dennes Svigersønner paa den ene, og hans tvende Brødre Iven og Sivert Reventlov paa den anden Side om Godserne Rirdorf, Gram og Lovestov, hvori der faldt Dom i Aaret 1557. Johan Reventlov var gift med Birgitte Lindenov og havde med hende blot to Døttre, Magdalene, som blev gift med Henrik Ranzau til Burghorst, og Anna; som fik Detlev von Buchwald til Bronstorf; hans Brødre vilde da efter tydsk Lehnret nægte Døttrenes Arveret til Jordegods, men fravandt dem kun Rirdorf, hvorimod Lovestov ved Faderens Død omtrent 1560 tilfaldt Magdalene og Gram Anna Reventlov. Denne Sidstes Mand, Detlev von Buchwald, stod 1584 i Underhandling med Kong Frederik den Anden om Gram, som Kongen vilde købe, dog kom Handelen ikke istand; Detlev von Buchwald var død 1587, da hans Enke bortskjødede Sønderholt Gaard; af deres fire Sønner synes Henneke og Christoffer at have erholdt Gram, fra hvilket Nybøl, der oprettedes af fire Bøndergaarde, nu blev adskilt som et eget Gods, hvortil Henneke von Buchwalds Søn Detlev skrives. Sin Andeel i Gram pantsatte denne til Dionysius von Podewels, som i Aaret 1638 lod sig indføre i Pantet. Samme Aar folgte Christoffer von Buchwald sin Andeel i Gaarden til Kong Christian den Fjerde for 5650 Rdl., hvorefter Kongen afhændede den til samme Dionysius von Podewels, som saaledes blev Eier af hele Gaarden med tilliggende Gods. Han var død 1655 og hans Arvinger folgte Gaarden den 25de Januar 1664 til Hr. Christoph Ranzau og denne Dagen efter til den berømte Feltherre Hans Schaack til Schaackenborg.

Hans Schaack er født 1609 i Sachsen-Lauenborg og traadte som den Yngste af sex Brødre fra sin tidlige Alder af i Krigstjeneste, som Skif og Brug var i hilm Tid blandt Nordtydsklands Adel. Efter i 23 Aar at have tjent Kongerne af Danmark, Sverrig og Frankrig kom han hjem som Generalmajor og blev af sin Hertug udnævnt til Statholder over Sachsen-Lauenborg, efter dennes Død af Hamborgerne valgt til Commandant og derefter 1657 indfaldt til Danmark af Kong Frederik den Tredie i Anledning af Krigen med Sverrig. Her blev han udnævnt til Generallieutenant og Feltmarskalk, havde

under Kjøbenhavns Beleiring den øverste Commando, fik 1658 Naturalisation som dansk Adelsmand og udmærkede sig meget, saavel under Beleiringen som i Slaget ved Nyborg, hvor han anførte de danske Tropper i den Armee, som ødelagde den svenske Hær paa Fyn i Aaret 1659. Han havde imidlertid det Uheld at blive taget til Fange af de svenske Krigsskibe, da han Aaret efter vilde seile over Beltet, og blev holdt fangen indtil Freden. Ved Souverainitetens Indførelse var han meget virksom og blev til Belønning i Aaret 1661 udnævnt til Rigets Feltherre, 1663 til Ridder af Elephanten og 1671 til dansk Lehnsgreve, da det af ham 1661 kjøbt Gods Møgelstønder blev oprettet til Grevskab under Navn af Schaackenborg. Gram havde han, som alt fortalt, kjøbt 1664 og lagde samme Aar 16 Blove i Haderslev Amt, hvilke han kjøbte af Kronen, under Gaarden; de kaldes endnu stedse de nye Grammer i Modsætning til det oprindelige Gods, de gamle Grammer; den nuværende Hovedbygning maa være opført kort efter. 1673 skænkede Kongen ham Jus patronatus til Gram og Toel Kirker, saalænge Gram Gods bestodes af ham, hans Arvinger eller Efterkommere. Feltherren døde 1676 og blev begravet i Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn; hans Frue, Anna Blome, overlevede ham indtil 1688. Deres eneste overlevende Søn, Grev Ditto Diderik Schaack, arvede saavel Grevskabet som Gram; han blev Kammerherre og hvid Ridder og døde 1683. Hans ældste Søn, Grev Hans Schaack til Schaackenborg, Brinkhof og Gram, udmærkede sig i den spanske Successionskrig, hvor han mistede en Arm i Slaget ved Hochstedt 1704; han var Geheimeraad, Kammerherre, Oberst, Stiftamtmand i Ribe og Ridder af Elephanten og døde 1719, hvorefter hans Enke, Anna Sophie Ranzau, beholdt Gram indtil sin Død i Aaret 1760; med Gram forenede hun 1754 Nybøl, som hun affjøbte Eieren, Justitsraad Koch, og hvor hun opførte en ny Hovedbygning. Ved sit Testament bestemte hun at disse tvende Godser tilligemed Giesegaard, Juellund, Ottestrup og Spanager i Sjælland skulde tilfalde hendes Stedsøns yngste Søn, Grev Frederik Christian Schaack, og af ham oprettes til et Stamhuus med agnatisk-cognatisk Succession; skulde denne Familie uddøe, var det hendes Villie at de slesvigiske Godser skulde tilfalde Hospitalet i Ribe, de sjællandske Frederiks Hospital i Kjøbenhavn.

Frederik Christian Schaack, der, som i Almindelighed Greveres yngre Sønner, var Baron ifølge Grevernes Privilegier, fik 1749 kongl. Bevilling for sig og Efterkommere paa at optages i den danske Grevestand; med sin anden Frue, Ida Steel Bille, erholdt han 1767 i Medgift Steenalt i Jylland og lod 1776 i Overeensstemmelse med Bedstemoderens Testament Stamhuset Gies-

GRAM

i Hertugdømmet Slesvig.

gaard oprette, hvorpaa erhvervedes kongl. Confirmation Aaret efter. Han døde 1790, hvorefter hans ældste Søn, Kammerherre Grev Knud Wille Schaack, arvede Stamhuset, som ved hans Død i Aaret 1821, da han aldrig havde været gift, tilfaldt hans Søstersøn Henrik Adolph Brokkenhuus, der 1822 blev optaget i den danske Grevestand under Navn af Brokkenhuus-Schaack og døde 1847 som Hofjægermester; Stamhuset tilfaldt hans ældste Søn, Grev Knud Wille Brokkenhuus-Schaack, nu Kammerherre.

Med Hensyn til Fæsteforholdene paa Gram og Nybøl Gods bemærkes følgende:

I Rækker af Aar var Forholdet imellem Godsherfabet og Bønderne i Henseende til Eiendommens Overdragelse usikker og gav Anledning til mange Conflicter. Fæsteforholdets nærværende Ordning er ikke fremstaaet paa een Gang, men har succesfult udviklet sig; Arvefæstet er gradviis gaaet frem, og saavidt som det kan sees, har den Omstændighed, at de Underhørlige oprindelig dele sig i Gammelgrammer og Nygrammer, dernæst atter igjen i saakaldet Fribønder og Trælboender o. s. v., havt megen Indflydelse derpaa. De imellem Herfabet og Arvefæstebønderne om Fæsteforholdene opstaaede Forviklinger kom omsider til en Ende ved et i Aarene 1828—29 oprettet Forlig, som dog kun omfatter Gaardmændene eller Dtingsbesidderne, der ved dette Forlig erholdt Bestemmelse for Størrelsen af Indfæstningen og den aarlige Afgift; først da kan Arvefæstet for deres Vedkommende siges at have erholdt sin endelige Ordning. Iøvrigt findes flere Eiendomsbønder. Landbolsbesidderne modtage endnu Fæste paa Livstid, men have desuagtet Ret til at sælge deres Besiddelser. Den aarlige Jordebogsafgift af Bøndergodset er circa 2500 Rdl. Courant eller 4000 Rbd., en meget ubetydelig Afgift i Forhold til Godsernes Størrelse. Ved Indfæstning kan aarlig gjøres Regning paa 2 à 300 Rdl. Courant. Det er heraf klart at Bønderne besidde deres Eiendomme paa meget gunstige Vilkaar. Formuestilstanden paa Gram Gods er ogsaa i Almindelighed god; derimod mindre god paa Nybøl Gods, hvor Jorderne for endeel ere sandede. Iøvrigt er Jordbunden paa Gram Gods i det Hele taget af en ret god Bestaaffenhed.

Bøndergodset kan, efter den sædvanlige Opfattelse, hensigtsmæssigt inddeles i Dtinger og Landbol. Imidlertid passer her ikke ganske den Maalestok, som er almindelig i Slesvig, nemlig at 4 Dtinger regnes for en Heelgaard, thi i saa Fald findes for Tiden ikke en eneste Heelgaard paa Gram og Nybøl Gods. En Gaard udgjør her i Almindelighed 1—2 Dtinger; enkelte staae for 2—3 Dtinger. — Af Dtinger findes paa Gram Gods 176½

og af Landbol, naar disse skulle anføres i deres oprindelige Heelhed, der dog vanskeligt nok lader sig udfinde med Nøiagtighed, 56; paa Nybøl Gods 40½ Dtinger og 12 Landbol.

Hovedgaardene ere Gramgaard og Nybølgaard; de ere ikke ansatte til Plove, hvilket derimod er Tilfældet med Meierigaardene Billeslund under Gram Gods, ansat for 4 Plove, og Skovgaard under Nybøl Gods, — en nedlagt Gaard, — ansat for 2 Plove.

Til Hovedgaardene ere Godsets Bønder hoveripligtige. Hoveriet er dobbelt Natur, deels fast bestemte Kjørsejer, deels ubestemte Dmgangstønde, deels visse Gangdage. Landbolsbesidderne forrette ogsaa visse Gangdage til Hovedgaardene og ere pligtige at spinde noget Hovspind.

Det hele Hoveri, som iøvrigt flere Bønder ere befrieede for, er imidlertid en Ddelse af saa forskjellig Sammensætning, at det ikke med nogen syndelig Nøiagtighed eller Anvendelighed lader sig opføre med Talstørrelser.

Til Godsherfabet ere alle Bønder, derunder Landbolsbesidderne indbefattede, tiendepligtige. Selve Tienden ydes deels i Straa, deels i Korn efter Afskædt. Efter en Gjennemsnitsberegning kan Tienden i Straa ansættes for begge Godsfer til

c. 165	Traver	Rug
157	"	Byg
3	"	Hvede
184	"	Græs
122	"	Boghvede

ialt 631 Traver Korn aarlig.

Af reent Korn leveres c. 50 Tønder. Desforuden ydes en Lammetiende til Herfabet. Af Gram og Foel Sogne høves baade Konges og Kirketiende, af det øvrige Bøndergods Kongetienden, men der svares i Slesvig kun halv Tiende imod Danmark.

De Godsherfabet tilhørende Skove have et Arealindhold af c. 1400 Tdr. Land geometrisk Maal, 240 □ Roder regnede til hver Tønde Land, og indeholde en god Bestand af Eg og Bøg, hvilke tvende Træsorter ere de overveiende. Af Blodtræer findes El i størst Mængde, Gran endnu kun som Dpvært og Fyr saagodtsom slet ikke. Skovene levere godt Skibstømmer, som navnlig finder Afsetning til Fens.

Paa Gram og underliggende Aalsgaard holdtes 1815 følgende Dvægbe-

GRAM

i Hertugdømmet Slesvig.

sætning: Gram 80 Røer, Billeslund 60, Nybøl 60, Stovgaard 50. Brugen af Mergel synes i en ældre Tid at være bleven stærkt overdrevet paa disse Gaarde, især paa Gram og Billeslund, hvori maaskee Aarsagen ligger til at Jorderne nu give saa lidt i Forhold til før; i Midten af forrige Aarhundrede holdtes der paa Gram og Billeslund 180—200 Røer, hvilket er langt mere end der nu kan holdes.

Gram Sogn bestaaer nu af 7 Byer, Gram, Besterlinnet, Skoldager, Rastrup, Liset, Endrupskov og Arup, samt de eenlige Gaarde Gram, Nybøl, Gjelstoft, Billeslund, Stovgaard, Gjelbro, Aastov og Besterlybøl. I Aaret 1659 var Sognet saa ødelagt af Krig, Pest og Hungersnød at der døde 702 Mennesker og ialt kun 4 Par Egtefolk tilbage. I en ældre Tid har Sognets vestlige Deel udgjort et Sogn for sig, hvis Kirke stod paa En-

drupskovs Mark og heed St. Theocari Kirke: Stedet sees endnu tydeligt. I Anledning af dens Nedbrudelse, som fandt Sted kort efter Reformationens Indførelse, fortælles endnu der i Egnen adskillige Sagn, som vidne om den Misforståelse, hvormed Sognesfolkene saae deres Kirke blive nedbrudt og vanhelliget, saa at endogsaa Forsynet maatte blande sig i Sagen. Klokken blev stjålet, fortælles der saaledes, og Lyven hjerte dermed over en Na nær ved Endrupskov, men da gif Bognen itu og Klokken sank saa dybt, at den siden ikke mere kunde findes: den ringer endnu af og til, som Beskjæmmelse for Lyven. Om Døbefonten siges der at den kom til Nybøl, hvor den blev brugt som Hundetrug, men alle Hunde, som aad deraf, bleve gale, hvilket man ansaae som en Straf og flyttede den hen til Gram Kirkegaard, hvor den staaer endnu.

